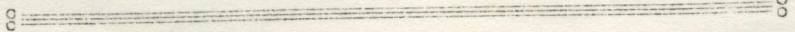

Hsz. X. j. 1909. 21. 201-203. p

Szerző ismerteti a neomalthusianizmust, a polgári és szocialista alapon álló, valamint a természettudományi alapon álló antimalthusianista elméleteket, úgyszintén kimerítően az újabb elméleteket is, nevezetesen Hansen, Ammon, Dumont, Nitti, Oppenheimer és Wolf elméleteit. Bármilyen érdekesek is ide vonatkozó tömör és világos ismertetései, azokkal e helyütt bővebben nem foglalkozhatunk.

Egészben véve szerző könyvét a nézőszempontok szélessége, világos előadásmód és lelkiismeretes kutatás jellemzik.

Láncki Jenő.

A tudomány módszere:
(De la Méthode dans les Sciences: Par MM. les Prof. H. Bonasse, P. Delbet, E. Durkheim, A. Giard, A. Job, F. Le Dantec, L. Lévy-Bruhl, G. Monod, P. Painlevé, E. Picard, Th. Ribot, J. Tannery, P.-F. Thomas. F. Alcan Paris. 1909. 8°. 41. p.)

Ez a gyűjtemény tankönyvpótló célból készült és kiváló tudósoknak saját munkásságukban követett eljárását nyújtja *Módszertan* címen.

1. [E. Durkheim] szerint csak Comte állította fel azt a két irányelvet, amelyen a társadalomtudomány alapszik. Az egyik a szükségszerű történet kiterjesztése a társada-

lom jelenségeire, a másik annak felismerése, hogy e történések belül a társadalom jelenségeinek önálló vizsgálása lehetséges is és szükséges is egyaránt. De valamint a természettudományban, úgy a társadalomtudományban sem vezet ez fatalizmushoz. Aminek oka nem az, hogy a természeti vagy társadalmi történet szükségessége teret enged a „szabad akaratnak”, hanem az, hogy a cselekvést, mind itt, mind amott, kötött akarat mellett is el tudjuk képzelni. Ezt szépen fogalmazza D.: a társadalomtudomány „kiterjeszti cselekvésünk terét, egyedül azáltal is, hogy tudásunk terét kiterjeszti.” Comte a társadalomtudományt társadalmi statikára és dinamikára osztotta fel. Az első valamely egyensúlyi helyzet föltételeit adja meg, a második a változás szabályosságait deríti fel. D. a statika tárgyát túl határozatlannak tartja és — ügylátszik — e kettéosztást ellenzi. „Ahányféle a társadalmi tények, valójában annyiféle ága van a társadalomtudománynak és annyiféle társadalomtudomány van.” A társadalmi jelenségek főosztályai pedig a következő ágakat adják meg: I. Társadalmi alaktan, amely a) a területnek és b) a népességnek lényeges viszonyait tárgyalja. Hasonlónak gondolja ezt D. a már eddig is művelt anthropogeográfiához és vele szembe a II. Társadalmi élettant helyezi, amely a társadalom életműködéseivel foglalkozik. Nemesak az alaktan és élettan, hanem a vegytan és a fizika viszonyához is hasonlítja D. e két tudományág viszonyát. Részei: a vallási, erkölcsi, jogi, gazdasági, nyelvészeti és esztétikai társadalomtudomány. III. Az általános társadalomtudomány számára ilyképp csak „a társadalmi tények elvont jellemzése”, esetleg egyetemes törvények felkutatása, a tudomány bölcséleti megalapozása járul. „De amint a szintézis értéke az alapul vett analízisek értékétől függ, ezen analízis munkálkodás a társadalomtudomány legsürgösebb feladata.” Kétféle módszert ismer el D. a társadalomtudományban. Az egyik az

E D D
H E I

111

mögött a születési arányszám tekintetében, mint az őstermelési proletariátus gazdaságilag erősebb elemei a gazdaságilag gyengébbek mögött.” (269. old.)

Figyelemre méltó az az érvelés, mellyel szerző a számsorokból levont címe következtetések, törvényszerűségek magyarázatát adja. Siet azonban kijelenteni, hogy ezek az eredmények csak Magyarországra és csakis a közvetlen jelenre vonatkoznak.

Népesedési munkában tulajdonképen ez a legjelentősebb rész. A számsorok összeállításának részben mechanikus munkája mellett ez a szellemi rész. Azért mondja Nitti, hogy valamely ország születési grafikonjának elkészítéséhez nem is szükséges statisztikai anyag, hanem az deduktíve is, az ország gazdasági, szellemi és morális viszonyainak ismerete után megrajzolható. Ez nagyjában igaz is, csak az a kérdés, elég hordképes-e az ilyen spekulatív úton megállapított igazság, hogy reá építeni lehessen.

Azt mondja szerző, hogy nem tisztán a gazdasági és így szociális helyzetnek az utódok részére való biztosítása vezeti a birtokos osztályokat a születések korlátozásában, hanem ama sokszoros gazdasági tényekből alakult s talán első tekintetre oly reális bázisnak nem is látszó, egyénenként épen azért különböző nivó, melyet *standard of life*-nek nevez a gazdaságtan. „Az életmód ez, vagyis az anyagi és nem anyagi szükségletek kielégítésének már megszokott teljesítése, mely eltérést csak felfelé: a jobb, bővebb és kényelmesebb irányban enged”, de lefelé nem. (280. old.) Azonban nincs semmi fék, mely a proletárt a szaporodástól visszatartaná.

„A társadalom elemeinek felfelé emelkedésre irányuló törekvése szembeszáll a szaporodással, de nem tud hatni a proletariátusnál, mert ott nincs és nem lehet hová felemelkedni. Miért mondjon le a házasságról és a gyermeknemzésről az a proletár, aki előtt nincs nyitva az út a nyomorult gazdasági helyzetből való felemelkedésre.” (291. old.)

Amiről eddig szólottunk, az Kovács könyvének csak második felét teszi, melyet ő könyve szintetikus részének nevez. Könyve első felében Malthus tanát kritizálja és a népesedés gazdag irodalmát ismerteti. Az olvasó összehordva találja itt minden valamire való írónak — ki Malthussal foglalkozott — a nézetét és a népesedés újabb elméleteit is. Néha nagyon is kurtán bánik el szerző az érthetőség rovására egy-egy íróval. Talán tanácsosabb lenne egy-egy író egészen kihagyni, mint vele nyolc-tíz sorban végezni. (Például Firckssel 47. old.) Az a felosztás is, melyet szerző tesz (Malthus elméletét elfogadó és el nem fogadó írók) kissé idejét múlta. Hogy ez a skatulyázás milyen kétes értékű, mutatja az, hogy például Wagner magát meghatározottabban malthusianistának nevezi, szerző szerint pedig teljesen feladja Malthust (43 o.) és igen könnyen lehetne ilyen osztályozás mellett szerzőt is Malthus hívei közé sorozni, mert szerző szerint is Malthus elmélete nincs híján a logikai igazságnak. Oppenheimer pedig kimutatja, hogy a mai malthusianizmus képviselői — kiket felsorol — mind elhagyták a Malthus által formulázott természeti törvény álláspontját és azt csak „szociális” törvénynek tartják.

